

De handelende vrouw

Een onderzoek naar de positie van de vrouw in het Engeland van Elizabeth I (1558-1603),

Bezien vanuit het aandeel van de vrouw in de vervolgingen van katholieken

OS III: Internationale betrekkingen in de Vroegmoderne tijd

Dr. David Onnekink.

Door Ruben van Doorn

3937097

8.280 woorden

Contents

Inleiding.....	3
Hoofdstuk 1.....	5
De positie van de vrouw gedurende de Vroeg-Moderne tijd (1453-1789).....	5
De vroegmoderne vrouw in de historiografie	5
De economische positie van vrouwen	6
Gevolgen van de Renaissance en de Reformatie.....	7
Nieuwe mogelijkheden voor vrouwen	8
Vrouwen aan het hof.....	8
Vrouwen in huis	8
De Reformatie in Engeland.....	9
Jezüieten	11
Hoofdstuk 2.....	12
Katholieken, vrouwen en priesters, onder Elizabeth I.....	12
De slachtoffers van vervolging	12
Regionale verschillen.....	13
De helpers	13
Scismatics en recusants.....	14
Vrouwen in de vervolging.....	14
De mogelijkheden tot hulp.....	15
Netwerken.....	16
Het huis	18
Hoofdstuk 3.....	20
De familie Vaux	20
De priester van de familie	21
Onder koninklijk toezicht	22
Hulpvaardige zusters	23
Het gunpowder plot	24
Na het gunpowder plot	25
Conclusie	26
Literatuurlijst.....	27

Inleiding

“In what ways were women able to engage in political and diplomatic spheres?”¹

Deze vraag stelde James Daybell in het artikel *Gender, Politics and Diplomacy: Women, News and Intelligence Network in Elizabethan England*. Hoe konden vrouwen deelnemen aan zaken die behoorden tot een “boy’s own world?”² Want de vrouw had, ondanks zekere beperkingen,³ mogelijkheden om zich te doen gelden. Mijn doel is aantonen dat vrouwen veel manieren hadden om invloed uit te oefenen, ook in politiek opzicht. Daarbij probeer ik meer inzicht te verwerven in de wereld van vrouwen ten tijde van koningin Elizabeth I van Engeland (r.1558-1603), de aard van hun handelingen en de mogelijkheden die hen ter beschikking stonden. Dit ga ik onderzoeken vanuit het oogpunt van de katholiekenvervolgingen in Engeland en stel ik mij de vraag hoe vrouwen hulp konden bieden aan vervolgte katholieken in het Engeland van Elizabeth I. Die vraag is tweeledig. Enerzijds vraagt het naar de mogelijkheden die vrouwen ter beschikking stonden, anderszijds hoe die hulp praktisch vormgegeven werd.

Hiermee neem ik deel aan het debat rond de positie van vrouwen in de zestiende en vroegzeventiende eeuwen, gezien vanuit het oogpunt van de genoemde vervolgingen. Zo hoop ik een bijdrage te leveren aan het debat over de rol van de vrouw in de vroegmoderne tijd. Een onderwerp waar relatief weinig over geschreven is. In haar boek *Sex and Subjection, attitudes to Women in Early-Modern Society* geeft Margaret Sommerville een overzicht van de twee voornaamste posities in het historiografisch debat. Eén positie stelt dat de beperkingen van vrouwen in de vroegmoderne tijd relatief recentelijk in de Late Middeleeuwen waren opgekomen.⁴ Daartegenover de mensen die een continuïteit tussen de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd zagen.⁵ De eerste visie ziet een duidelijke breuk met de middeleeuwen.⁶ De tweede ziet een continuïteit, met een kleine hervorming van wat vrouwen konden, met uitzonderingen.⁷ Deze laatste groep schijnt van mening te zijn dat de beperking van de vrouw minder absoluut was dan voorgesteld.⁸ Ik plaats mij in het midden van beide, enerzijds meen ik wel dat de vrouw sterk was teruggebracht tot haar rol in de huiselijke sfeer maar dat zij desondanks toch manieren had gevonden of gehouden om in staat te zijn tot handelen.

---

¹ J. Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy: Women, News and Intelligence Network in Elizabethan England*, in R. Adams, *Diplomacy and Early Modern Culture* (Basingstoke, 2010), 102.

² *Ibidem*, 101.

³ T. Noble, *Western Civilization beyond boundaries* (7e editie Londen 2011), 311.

⁴ M. Sommerville, *Sex and subjection. Attitudes to Women in Early-Modern Society* (Londen 1995), 2.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*, 2-3.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Sommerville, *Sex and subjection*, 2.

Mijn twee voornaamste bron bronnen bestaan uit de levensbeschrijvingen van twee katholieken in de tijd van de vervolgingen in Engeland. Met daarbij secundaire literatuur om een schets te maken van de tijd en omstandigheden waar de mensen in leefden, en om eventuele hiaten in de primaire bronnen aan te vullen om zo een compleet mogelijk beeld te geven.

Een van de bronnen is een beschrijving van het leven van de Burggravin Magdalen Montague (1538-1608). Haar leven is beschreven door haar biechtvader, Dr. Richard Smith, in *An Elizabethan Recusant house. Comprising the life of the Lady Magdalen, viscountess Montague (1538-1608)*. Ze had vier priesters permanent in huis.⁹ Haar twee huizen zijn beschreven als toevluchtsoorden en doorgangshuizen van en naar Engeland al vanaf het begin van de vervolgingen onder Elizabeth.¹⁰ Er zijn rijke beschrijvingen van wat er allemaal bij haar in huis was en gebeurde.

De tweede bron is de autobiografie *John Gerard. The Autobiography of an Elizabethan* van Jezuïeten pater John Gerard (1564-1637). Hierin beschrijft hij gedetailleerd zijn leven, de personen en de huizen waar hij verblijft. Ook geeft hij grondige beschrijvingen van doorzoekingen van zijn verblijfplaatsen en schuilplekken, en actuele gebeurtenissen rondom hem zoals het oppakken van anderen waar hij van hoort.

Ik ga deze levensbeschrijvingen lezen en onderzoeken op meerdere punten. Allereerst zoek ik of ik kan achterhalen welke methoden die vrouwen hadden om hulp aan te bieden. Dit om een beeld te schetsen van de diverse mogelijkheden die vrouwen ter beschikking stonden. Daaruit voortvloeiend probeer ik patronen te ontdekken, of er bepaalde vormen van hulp waren die vaker voorkwamen dan anderen, en misschien proberen te ontdekken waarom dat is. Zo krijg ik een overzicht van de vormen van hulp die vrouwen boden en dus hoe zij invloed konden uitoefenen.

In de memoires van Gerard komen meerdere telgen van het geslacht Vaux naar voren die actief betrokken waren bij de hulp aan vervolgde katholieken. Gerard en anderen hebben bij hen ondergedoken gezeten, en wanneer iemand van de familie door omstandigheden geen directe hulp aan kon bieden werd er gebruik gemaakt van hun netwerk om alsnog mensen te redden. Het *Gunpowder plot* was voor de hele familie een keerpunt: De meesten werden opgepakt en verhoord.

Het eerste hoofdstuk is een schets van de algemene context. Dat is de positie van de vrouw, de reformatie, en het vervolgen van priesters, aan de hand van secundaire literatuur. Het tweede hoofdstuk is een aanvulling en soms weerlegging van het geschetste beeld aan de hand van de primaire bronnen, voornamelijk John Gerard maar ook andere beschrijvingen. Het derde hoofdstuk gaat meer in op de situatie van de familie Vaux, in het bijzonder de vrouwen die Gerard en anderen hadden geholpen.

---

⁹ R. Smith, *An Elizabethan Recusant House. Comprising the life of the Lady Magdalen Viscountess Montague (1538-1608)* (Londen, 1627), 42.

¹⁰ Ibidem.

Hoofdstuk 1

De positie van de vrouw gedurende de Vroeg-Moderne tijd (1453-1789)

In de periode 1500-1700 was Europa politiek, sociaal en economisch sterk veranderd.¹¹ Die veranderingen hadden hun weerslag op vrouwen. Door de intellectuele vernieuwingen van de Renaissance en de Reformatie, de terugkomst van klassieke schrijvers in de Europese literatuur, economische en sociale veranderingen, alsook dat vrouwen meer begonnen te lezen en te schrijven.¹² Historici zien hier het begin van moderne politieke theorieën, waaronder feminisme.¹³ Vrouwen lazen én schreven boeken, waarvan echter weinigen gaan over de positie van de vrouw in de maatschappij.¹⁴

De vroegmoderne vrouw in de historiografie

Over de positie van de vrouw in de Vroegmoderne tijd is veel te doen, maar weinig geschreven. Wat er echter is geschreven geeft geen eenduidig beeld. Margaret Sommerville geeft een beschrijving van de twee posities die historici innemen in het debat rond de rol van de vrouw in de 16^e en 17^e eeuwse economie. Sommigen stellen dat met de groei van kapitalisme vrouwen hun rol in economische productie verloren en “new and subordinated roles in economic consumption”¹⁵ innamen,¹⁶ met als gevolg dat “men denigrated what they left to women if their traditional work.”¹⁷ Vrouwen werden teruggedrongen tot traditionele rollen die werden gedenigreed. Anderen zien de zestiende eeuw als een periode van “gender conflict.”¹⁸ Zij stellen dat de plaats van de vrouw in het huis was, om kinderen te krijgen en groot te brengen, niet anders dan de eeuwen ervoor, “but they also placed significant qualifications and limitations on them.”¹⁹ Hierin zien zij een niet zozeer een breuk met de klassieke en Middeleeuwse tijden,²⁰ en geen verandering in de economische en als gevolg daarvan sociale posities van vrouwen. Het was een tijd van veranderende economische omstandigheden, waar “new economic stresses on on patriarchal control led to an altered

---

¹¹ Sommerville, *Sex and subjection*, 8.

¹² Ibidem, 1.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem, 3.

¹⁵ Ibidem, 2.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem, 2-3.

²⁰ Ibidem, 2.

ideology of gender and work'." ²¹ Voor hen is er eerder sprake van een herdefiniëring van de rol van de vrouw.

De economische positie van vrouwen

In de tijd van de dertiende en veertiende eeuw, voornamelijk gedurende de pest, konden vrouwen uit alle lagen van de bevolking een onafhankelijker economische positie innemen. ²² Zij hielden het recht op hun bruidsschat, konden zaken en bedrijven van hun echtgenoten ten tijde van overlijden overnemen en zo vrijer leven, ook buiten de huiselijke sfeer. ²³ De vijftiende-eeuwse economie bracht echter beperkingen voor vrouwen. ²⁴ Thomas Noble ziet dit proces al in de dertiende eeuw opkomen, maar pas in de vijftiende eeuw consequent doorgevoerd worden en pas rond de jaren 1550 hoogtij vieren. ²⁵ Over het algemeen zou men kunnen zeggen dat tijdens de onderzoeksperiode, 1558-1603, de vrijheid van de vrouw nog niet lang daarvoor was teruggebracht.

Rowena Archer schaarst zich bij deze visie op economische onafhankelijkheid van vrouwen. Zij beschrijft een maatschappij waar vrouwen konden lezen en schrijven, omdat zij aangewezen konden worden om bezittingen te beheren. ²⁶ Soms was het beheer van bezit door vrouwen efficiënter dan dat van mannen, omdat mannen ook politieke en militaire verplichtingen hadden waar vrouwen daarvan uitgesloten al hun tijd konden besteden aan het beheer. ²⁷ "Virtually all women of property could expect to exercise a measure of administrative responsibility wherever and whenever the need arose." ²⁸ Dat impliceert dat er een duidelijke scheiding was tussen dames van hogere en lagere stand. Een plausibel onderscheid sinds hogere vrouwen, zij het informeel, onderwijs hadden genoten in bijvoorbeeld lezen en schrijven. ²⁹ In tegenstelling tot ongelletterde vrouwen die geen bezittingen hadden om te beheren. Dus rijkere vrouwen konden de verantwoordelijkheid overnemen. En hoewel het schrijfwerk ook door een secretaris gedaan kon worden, waren vrouwen vooral toezichthouders op de arbeiders en natuurlijk het huishouden. ³⁰ Het is aanzienlijk moeilijker om vrouwen na hun huwelijk nog werkzaam te zien. ³¹ Niet dat dat hoeft te betekenen dat ze dan niet meer konden werken, de complicatie ligt vooral in het feit dat een vrouw dan onder de naam van haar man actief zou zijn, en we derhalve moeilijk onderscheid kunnen maken of het de man of zijn

---

²¹ Sommerville, *Sex and subjection*, 2.

²² Ibidem.

²³ Noble, *Western Civilization beyond boundaries*, 310.

²⁴ Ibidem, 311.

²⁵ Ibidem.

²⁶ R. E. Archer, 'How ladies...who live on their manors ought to manage their households and estates': Women as Landholders and Administrators in the Later Middle Ages, in P. J. P. Goldberg, red. *Woman is a worthy wight* (Far Thrupp, 1992), 150.

²⁷ Ibidem, 153.

²⁸ Ibidem, 150.

²⁹ Ibidem, 152.

³⁰ Ibidem.

³¹ Ibidem, 158.

echtgenote was. Anderzijds stelt Archer wel dat officieel het bezit van een vrouw met haar huwelijk op haar man overging, maar dat “in practice, a clear distinction was often made between their respective lands.”³²

Gevolgen van de Renaissance en de Reformatie

De effecten van Renaissance en Reformatie waren minder gunstig voor vrouwen dan sommige historici denken. Humanisme zou goed zijn voor mannen en dus ook voor vrouwen, en de Reformatie zou de positie van de vrouw verbeterd hebben.³³ Margaret Sommerville beargumenteert het tegenovergestelde. Humanisme en Renaissance brachten klassieke werken weer onder de aandacht. Aristoteliaans gedachtengoed over de aard van vrouwen als een “partly formed [...] mutilated male”,³⁴ minder intelligent en zwakker dan mannen,³⁵ voedde vrouwonvriendelijke neigingen. “Their mental and physical handicaps rendered them unfit for public business [...] Classical Greek authors had supported the notion that respectable women should never leave the home.”³⁶ Vrouwen waren dus lichamelijk minder in staat om verleidingen te weerstaan dus de respectabele vrouw ontvluchte de mogelijkheden daartoe.³⁷ Sommerville stelt dat “The refrain that home was the proper sphere for women echoes throughout the literature of Europe from Plato to the present day.”³⁸

De Reformatie bracht eveneens weinig verbetering voor vrouwen. “It is now often argued that Luther, Calvin, and the other reformed divines were no better than their Roman Catholic predecessors (and quite possibly worse).”³⁹ Dat is niet moeilijk te begrijpen, als men bijvoorbeeld kijkt naar kloosters. Nonnenkloosters boden vrouwen die niet konden of wilden trouwen een mogelijkheid zonder man maar met middelen van bestaan te leven, onder leiding van een vrouw.⁴⁰ Sommerville trekt de politieke verwickelingen die gepaard gingen met de Reformatie verder met de stelling dat door het sterker centraliseren van overheden een nieuwe scheiding werd gemaakt tussen het publieke en het private leven,⁴¹ waarbij de vrouw verder werd terug gedrongen in de privé sfeer, en nieuwe nadruk op vrouwelijke kuisheid haar vrijheid verder beperkte.⁴²

---

³² Archer, *Women as Landholders and Administrators*, 159.

³³ Sommerville, *Sex and subjection*, 1.

³⁴ Ibidem, 10.

³⁵ Ibidem, 11.

³⁶ Ibidem, 14.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem, 15.

³⁹ Ibidem, 1.

⁴⁰ Noble, *Western Civilization beyond boundaries*, 391.

⁴¹ Sommerville, *Sex and subjection*, 1.

⁴² Ibidem.

Nieuwe mogelijkheden voor vrouwen

Waar sommigen zich richten op de beperkingen waar een vrouw dankzij haar geslacht mee te maken kreeg, kijken anderen, waaronder Daybell, naar de voordelen die dit de vrouw oplevede. Dat gold vooral voor de bemiddelder vrouw. Over dit onderwerp heeft Daybell zijn uitgebreide artikel geschreven. Centraal voor de vrouw was haar kennissenkring: Banden van familie, vrienden en patronage waardoor ze kon opereren.⁴³ Binnen het gezin kon de echtgenote haar man beïnvloeden, zoals Mildred Cecil, de echtgenote van de secretaris van Elizabeth I,⁴⁴ of moeders die autoriteit hadden over hun kinderen.⁴⁵ Contacten binnen de familie, net zoals goede vriendschappen, werden aangehaald door regelmatige correspondentie en uitwisseling van geschenken. En zeker die briefwisseling neemt een essentiële rol in voor de vrouw.⁴⁶ Wanneer vrouwen iets wilden maar door hun geslacht benadeeld werden, schreven zij connecties die in staat waren datgene wel te bereiken.⁴⁷ Nieuws circuleren en goed contact onderhouden leverde men goede contacten op die van belang konden blijken.⁴⁸ Dat was zeker het geval bij vrouwen aan het hof.

Vrouwen aan het hof

Aan het hof kenden vrouwen grote voordelen. Allereerst hadden zij te putten uit een grote bron van informatie uit de eerste hand.⁴⁹ Daarnaast stonden vrouwen, ten tijde van de koninginnen Maria en Elizabeth, dicht bij de koningin dan mannen.⁵⁰ Vrouwen konden wel dichtbij de koningin komen, en zo als tussenpersoon fungeren tussen de koningin en mensen die geen toegang hadden tot de vorstin.⁵¹ Evenzo konden de hofdames ook informatie van de koningin doorgeven, al dan niet met haar toestemming.⁵² Zo hadden vrouwen in dit opzicht een voordeel van hun geslacht dat hen toegang tot de koningin verschafte.

Vrouwen in huis

Het voornaamste voordeel dat de vrouw had was haar huis. Vrouwen waren over het algemeen aan huis gebonden en genoten minder vrijheid buitenshuis. Dat leverde haar echter voordelen op. Mannen moesten in de publieke sfeer functioneren, en moesten op hun hoede zijn voor verdenkingen waaronder katholiek zijn.⁵³ De vrouw daarentegen, was binnen haar privésfeer

---

⁴³ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 102.

⁴⁴ J. Cape, *Mr. Secretary Cecil and Queen Elizabeth* (Londen, 1955), 170.

⁴⁵ Sommerville, *Sex and subjection*, 60-61.

⁴⁶ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 113.

⁴⁷ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 207-8.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 108.

⁵⁰ Ibidem, 111.

⁵¹ Ibidem, 103.

⁵² Ibidem, 111.

⁵³ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

vrijer om te handelen, en liep minder risico op ontdekking.⁵⁴ Het huis en huishouden, wat direct onder de vrouw viel, kon worden ingezet. Zo spreekt Smith in zijn levensbeschrijving van de katholieke burggravin Magdalen Montague, over haar huis als een toevluchtsoord voor katholieken, een onderduikplek voor priesters en een doorgangshuis voor priesters die Engeland wilde betreden of ontvluchten.⁵⁵

Binnen die huiselijke sfeer ligt de verbindingsschakel tussen vrouwen en priesters. De verbinding tussen vervolgte priesters en vrouwen lijkt misschien onlogisch, maar ten tijde van de vervolgingen van katholieken waren vrouwen in het voordeel om onopgemerkt hulp te kunnen bieden. Wat kunnen vrouwen doen aan die vervolging? Er waren vrouwen actief die priesters, en andere vervolgte katholieken, hielpen door hen in huis te halen of op andere manieren te helpen.⁵⁶ Vrouwen liepen binnen hun huizen minder risico op ontdekking.⁵⁷ Sterker nog, er zijn bronnen die tonen dat dat vrouwen met kinderen thuisbleven waar hun mannen in ballingschap gingen.⁵⁸ Men zou veronderstellen dat religieuze ballingen het hele gezin zouden omvatten, daar men mag aannemen dat zij hetzelfde geloof aanhingen. Claire Walker stelt dat 'many women saw themselves primarily as members of the English Catholic community, and only secondly as members of the universal Catholic church.'⁵⁹ Of er sprake zou zijn van een loyaliteitsverschil tussen mannen en vrouwen zou nader onderzoek moeten uitwijzen.

De Reformatie in Engeland

De grond voor de vervolging van katholieken in Engeland lag in de reformatie. Maarten Luther bracht met zijn kritiek op de Katholieke Kerk een beweging op gang die zich van deze kerk afscheidde. De Reformatie in Engeland werd begonnen onder Henry VIII in de periode 1534-1547.⁶⁰ Voor Henry waren de motieven om te breken met de kerk politiek van aard. De strijd om de macht, waaronder de macht van de kerk over vorsten,⁶¹ begon voor Henry met het vraagstuk van zijn scheiding.⁶² Hij wilde van zijn eerste vrouw Catharine van Aragon scheiden ten gunste van haar hofdame Anne Boleyn, wat de paus weigerde.⁶³ Aangespoord door Anne Boleyn,⁶⁴ en andere protestanten als Thomas Cromwell, brak Henry met de Kerk van Rome en stelde zichzelf aan het

---

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Smith, *An Elizabethan Recusant House*, 42.

⁵⁶ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 103.

⁵⁷ Ibidem, 111.

⁵⁸ G. Janssen, *The Dutch Revolt and Catholic Exile in Reformation Europe* (Amsterdam, 2014), 53-4.

⁵⁹ Ibidem, 109-10.

⁶⁰ R., Whiting, *The Reformation of the English parish church* (Cambridge 2010), xvi.

⁶¹ Noble, *Western Civilization beyond boundaries*, 404.

⁶² F. Heal, *Reformation in Britain and Ireland* (New York 2003), 118-9.

⁶³ Heal, *Reformation in Britain*, 119.

⁶⁴ Ibidem.

hoofd van de nieuwe Kerk van Engeland.⁶⁵ Henry liet de bijbel vertalen naar engels, ontbond de kloosters en verwoestte heilige plekken als bedevaartsoorden.⁶⁶

Na Henry volgde zijn zoon Edward hem op, die gedurende zijn korte regeringsperiode (1547-1553) de hervormingen van zijn vader verder doorvoerde.⁶⁷ Hij verbood het katholieke geloof en confisqueerde de bezittingen van de kerk.⁶⁸ Toen Edward overleed volgde zijn half-zuster Mary hem op. Mary (r.1553-8) was een streng katholiek die een vervolging van protestanten inzette.⁶⁹ Driehonderd stierven en honderden vluchtten.⁷⁰ Het katholieke leven werd hersteld en het gemak waarmee dat ging was bewijs voor Henry's oppervlakkige veranderingen.⁷¹ De geconfisqueerde kerkelijke bezittingen werden teruggegeven, Mary liet haar titel als hoofd van de kerk los en zocht toenadering tot Rome.⁷² Na haar dood besteeg haar protestantse half-zuster Elizabeth I de troon. Zij bracht de hervormingen van haar vader en broer weer terug,⁷³ en ging verder dan dat. Zo bevorderde zij de verspreiding van de bijbel,⁷⁴ en vernietigde andere geschriften.⁷⁵ Ze bracht grote vervolgingen van katholieken op gang. Men zou hier kunnen constateren dat Elizabeth geleerd had van de fouten van haar vader.

De reactie vanuit de katholieke kerk was hard. Paus Pius V verklaarde Elizabeth in 1570 een ketter en "absolved her subjects from allegiance to her."⁷⁶ Daarmee werd iedere katholiek in theorie staatsgevaarlijk. Pius' opvolger Gregorius XIII voegde daaraan toe dat ieder die met de rebelse overheid samenwerkte, met excommunicatie gestraft zou worden.⁷⁷ Excommunicatie sloot een katholiek uit van de sacramenten en daarmee van het heil en de hemel. Politiek had dit tot gevolg dat katholieken als staatsvijanden gezien konden worden. Elizabeth's eerste minister Cecil, Lord Burghley, ontwikkelde daarom in 1583 de zogenaamde *Bloody Question*, de vraag welke autoriteit de verdachte erkende (de Paus of Elizabeth) en aan welke kan de verdachte stond wanneer er een invasie van de katholieke liga onder leiding van Spanje zou komen.⁷⁸ Indien men Elizabeth als autoriteit erkende en de *oath of allegiance* aflegde, was men een betrouwbaar onderdaan zelfs al

---

⁶⁵ Noble, *Western Civilization beyond boundaries*, 405-6.

⁶⁶ Heal, *Reformation in Britain*, 139.

⁶⁷ Whiting, *The Reformation of the English parish church*, xvi.

⁶⁸ Heal, *Reformation in Britain*, 165.

⁶⁹ Whiting, *The Reformation of the English parish church*, xvi.

⁷⁰ Noble, *Western Civilization beyond boundaries*, 3406.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Heal, *Reformation in Britain*, 173.

⁷³ Whiting, *The Reformation of the English parish church*, xvi.

⁷⁴ Heal, *Reformation in Britain*, 269.

⁷⁵ Ibidem, 353.

⁷⁶ Janssen, *The Dutch Revolt*, 52.

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ J. Gerard, *John Gerard The Autobiography of an Elizabethan* (1951, Plymouth), 98, 99.

was men een katholiek.⁷⁹ De *oath* niet afleggen was verraad en werd bestraft.⁸⁰ De dreiging van een invasie was reëel: Filips II zou aan het hoofd van een katholieke liga met de zegen van de paus, Engeland en daarna de Nederlanden en Frankrijk binnenvallen en katholicisme herstellen.⁸¹

Jezuïeten

Onder Elizabeth zochten veel katholieken toevlucht in de Zuidelijke Lage Landen.⁸² Geert Janssen beschrijft in zijn boek *The Dutch Revolt and Catholic Exile in Reformation Europe* de situatie van gevluchte katholieken. Van hen werd gevreesd dat zij zich zouden aansluiten bij de militante facties onder leiding van Jezuïeten.⁸³ John Gerard was een Jezuïet en beschreef in 1589 dat Jezuïeten zwaarder vervolgd werden dan anderen.⁸⁴ Ze hadden naar het blijkt al de naam van militant, zelfs al was de orde pas in 1540 opgericht door Ignatius van Loyola,⁸⁵ en dus nog jong. De orde stond ten dienste van de “spirituellen, karitativen, missionarischen und intellektuellen Erneuerung der römischen Kirche und der Stärkung der päpstlichen Autorität [...]”⁸⁶ Zeker het punt van die versterking van de pauselijke autoriteit zou Jezuïeten gevaarlijk maken voor protestanten. Wanneer men deze feiten beziet in het licht van de hierboven genoemde *Bloody Question* dan is iedere Jezuïet in principe staatsvijanden. Met daarbij de kennis aangaande hun militante facties in de Lage Landen, is de opmerking van Gerard dat Jezuïeten zwaarder vervolgd werden heel aannemelijk, omdat men veilig mag concluderen dat Jezuïeten gevaarlijk waren.

De overgang van middeleeuwen naar vroegmoderne tijd ging gepaard met veranderingen voor de vrouw. Over de economische en als gevolg daarvan sociale positie van de vrouw is in de historiografie verdeeldheid. Over de gevolgen die de Renaissance en de reformatie hadden zijn echter minder verdeelde meningen. Mede onder invloed van de terugkeer van klassieke schrijvers en de ontstane kerken werd de vrouw verder beperkt tot voornamelijk het huis en huishouden. De duidelijker scheiding tussen publieke en private sfeer, met daarbij de duidelijke scheiding der geslachten. Zo kon zij bijvoorbeeld minder invloed uitoefenen op het beheer van de bezittingen en minder eigenmachtig handelen. Anderzijds hield zij wel verantwoordelijkheden, en bracht de nieuwe tijd haar nieuwe voordelen. Zoals met verminderd risico op ontdekking hun huishoudens en connecties gebruiken voor clandestiene doeleinden of nadere toegang tot de koningin.

---

⁷⁹ J. J. LaRocca, ‘Vaux, William, third Baron Vaux (1535–1595)’, *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, 2004 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28165>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

⁸⁰ H. R. Woudhuysen, ‘Vaux, Thomas, second Baron Vaux (1509–1556)’, *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Januari 2008 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28163>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

⁸¹ Janssen, *The Dutch Revolt*, 115.

⁸² Ibidem, 184.

⁸³ Ibidem, 68.

⁸⁴ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 28.

⁸⁵ Th. Kaufmann, *Geschichte der Reformation* (Leipzig 2009), 660.

⁸⁶ Ibidem.

Hoofdstuk 2

Katholieken, vrouwen en priesters, onder Elizabeth I

Met de troonsbestijging van Elizabeth I van Engeland brak voor de Engelse katholieken een moeilijke tijd aan. Hernieuwde anti-katholieke maatregelen en vervolgingen brachten sommige katholieken ertoe hulp te zoeken. Mensen die hielpen waren zowel katholieken als niet-katholieken. De hulp die konden bieden was verschillend. Mensen konden smokkelen of onderduikers in huis nemen. In dit hoofdstuk maak ik gebruik van de twee bronnen, eventueel aangevuld met secundaire literatuur. Hier probeer ik een breder beeld te geven van de situatie. Daarom kijk ik naar de vervolgd en regionale verschillen. Daarna richt ik mij op de mensen die hielpen, vooral de vrouwen. Met daarbij aandacht voor een aantal praktische zaken als hoe zij in staat waren hulp te verlenen, en diep ik enkele vormen van hulp uit om inzicht te geven in hoe vrouwen bepaalde zaken konden aanwenden.

De slachtoffers van vervolging

Zoals in het vorige hoofdstuk beschreven werden katholieken gezien als een bedreiging. Met de verklaring van Paus Pius V dat katholieken Elizabeth niet hoefden te gehoorzamen,⁸⁷ en dreiging van een militaire interventie van Spanje,⁸⁸ werden katholieken gewantrouwd. Dat de vervolging niet beperkt werd tot priesters wordt aangetoond door een citaat van John Gerard. Bij zijn komst in het huis van de weduwe Eleanor Brooksby en haar ongetrouwde zuster Anne Vaux, vertelde hij over “nine or ten Jesuits and some other priests, besides a few laymen who were forced to live in hiding.”⁸⁹ Hij spreekt dus over drie verschillende groepen vervolgd. Opvallend is dat ook leken moesten onderduiken. Waarom zij bescherming zochten is niet bekend. Op basis van het bovenstaande kan men concluderen dat zij gezien werden als gevaarlijk. Misschien hadden ze de *oath of allegiance* niet afgelegd.

Aangaande de priesters komt nogmaals het duidelijke onderscheid naar voren dat Gerard maakt tussen Jezuiten en “gewone” priesters.⁹⁰ Die laatsten zullen jongere mannen zijn geweest, omdat oudere priesters vrij van verdenking waren en relatief vrij konden bewegen.⁹¹ De vervolging in die tijd was voornamelijk gericht tegen priesters die recentelijk van het seminarie kwamen, en was over het algemeen niet bezig met oude mannen die gewijd waren voor Elizabeth de troon besteed,

---

⁸⁷ Janssen, *The Dutch Revolt*, 52.

⁸⁸ Ibidem, 115.

⁸⁹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 41.

⁹⁰ Ibidem, 28.

⁹¹ Ibidem, 20.

aldus Gerard.⁹² Gerard geeft daar geen reden voor. Eén reden zou kunnen zijn dat deze jongeren zijn gewijd na de uitspraken van de pausen over Elizabeth, en dat zij door hun geloften bij hun wijding daaraan gebonden zouden zijn. Dat Gerard spreekt over Jezuïeten als een aparte groep is niet opmerkelijk gezien de militante naam die Jezuïeten hadden om de pauselijke autoriteit te versterken.⁹³ Er waren dus meerdere verschillende soorten mensen die vervolgd werden, en niet allemaal even zwaar. Dat laat zien dat de vervolgingen niet eenduidig en ongeorganiseerd waren.

Regionale verschillen

Naast de personen die vervolgd werden, waren de vervolgingen ook verschillend binnen regio's in Engeland. In de zuidelijker gebieden woonden meer protestanten. De vervolgingen waren daar heviger. Zoals de meeste katholieken die leefden in plekken waar de overgrote meerderheid fervent protestant is, antwoordden zij met even vurig katholicisme en actief verzet.⁹⁴ Opvallend is dat Gerard expliciet vermeldt dat "they were mostly from the better classes; none, or hardly any, from the ordinary people."⁹⁵ Zij vormden dus een kleine maar bemiddelde groep katholieken die de financiële middelen alsook de connecties hadden om zich staande te houden. In noordelijker gebieden was dat anders. Daar was de meerderheid katholiek of koesterde men katholieke sympathieën.⁹⁶ Daar woonde de katholieke bevolking geregeld missen bij, tot er gevaar dreigde.⁹⁷ Dan bleef men weg en wanneer het weer veilig was kwam men terug.⁹⁸ In de beschrijving van Gerard klinkt een weinig sympathieke toon door, die hen gemakzucht lijkt te verwijten.

De helpers

Gerard bevond zich meer in de zuidelijke gebieden. De mensen die hem daar hielpen waren vooral rijkere en adellijke mensen. Vrouwen als Anne, de gravin van Arundel, Lady Elizabeth Vaux, Lady Agnes Wenman. En daarbij ook niet katholieken zoals de protestantse Grace, de echtgenote van Sir Francis Fortescue. Zij verwelkomde priesters in haar huishouden van volledig protestantse bedienden.⁹⁹ Als hij zich in dergelijke kringen bevond is het mogelijk dat hij minder op de hoogte was van armere mensen die eveneens onderdak boden. Er waren echter wel armere mensen die priesters hielpen. Een voorbeeld uit zijn eigen autobiografie verteld van twee arme, ongehuwde vrouwen die een priester onderhielden. Hun afgelegen woning

---

⁹² Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 28.

⁹³ Kaufmann, *Geschichte der Reformation*, 660.

⁹⁴ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 33.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 32-33.

⁹⁷ Ibidem.

⁹⁸ Ibidem.

⁹⁹ Ibidem, 161.

werd vaak bezocht door Jezüiet Father Oldcorne, die enige tijd bij hen verbleef.¹⁰⁰ Hoe zij uit hun middelen een priester konden onderhouden is niet gezegd. Een arm onderkomen kon even veilig voor een schuilende priester zijn als een groot en rijk huishouden, hoewel deze laatste wel meer werd gebruikt.

Scismatics en recusants

Dr. Richard Smith beschreef in het boek *An Elizabethan Recusant house* het leven van Lady Magdalen, Burggravin Montague (1538-1608). De term *recusant* slaat letterlijk op iemand die geen Anglicaanse kerken bezoekt.¹⁰¹ In de tijd van Elizabeth I werd de naam specifiek voor katholieken gebruikt.¹⁰² Later waren meerdere groeperingen in letterlijke zin *recusant* waarbij “*Popish Recusants*” oftewel katholieken de grote meerderheid uitmaakten.¹⁰³ Smith zegt hoe Lady Montague uit voorzichtigheid in het begin, naar men mag aannemen het begin van de vervolgingen, een enkele maal “ketterse kerken” bezoekt.¹⁰⁴ Dat maakt haar in de woorden van Gerard een *scismatic*. Voor hem waren dat mensen van katholieke overtuiging maar protestantse kerkgang.¹⁰⁵ Om eventuele verdenkingen tegen te gaan woonden mannen en in mindere mate vrouwen protestantse kerkdiensten bij,¹⁰⁶ maar dat lukte niet altijd. Eén van Gerard’s biechtelingen was al een ruime tijd katholiek, maar deed veel, waaronder naar protestantse kerken gaan, om geen aandacht van de autoriteiten te trekken.¹⁰⁷ Ondanks al zijn inspanningen eindigde hij uiteindelijk in de gevangenis.¹⁰⁸ Dus zelfs protestantse kerken bezoeken en nauwgezet verdenkingen proberen te vermijden waren geen garantie. Ook vrouwen waren geen uitzondering. Hoewel zij meer binnenshuis actief waren en daardoor vaker verdenking ontdoken,¹⁰⁹ konden vrouwen evengoed als mannen verdacht, schuldig bevonden en gestraft worden.

Vrouwen in de vervolging

Ten tijde van de vervolging was het een opvallend feit dat vrouwen minder vaak en lagere straffen kregen dan mannen. Tot 1598 hadden, afgezien van Mary, Queen of Scots, nog maar twee vrouwen martelaarschap ontvangen, namelijk Margaret Clitherow in 1586 en Jane Wiseman in 1598.¹¹⁰ Waarom zij de enige twee terechtgestelde en geëxecuteerde vrouwen waren is niet bekend.

---

¹⁰⁰ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 47.

¹⁰¹ New Advent, ‘English Recusants’ (versie 2012) <http://www.newadvent.org/cathen/12677a.htm> laatst geraadpleegd 12 dec. 2014.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem.

¹⁰⁴ Smith, *An Elizabethan recusant house*, 41.

¹⁰⁵ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 55.

¹⁰⁶ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

¹⁰⁷ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 90.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

¹¹⁰ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 53, vgl. Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 228.

Misschien dat er minder op vrouwen werd gelet, of omdat zij zich in de privésfeer bewogen en zo minder snel ontdekt werden.¹¹¹ Persoonlijk denk ik dat dit vooral een hiaat in kennis is, en dat er meer vrouwen ter dood zijn gebracht maar dat dit alleen niet bekend is geworden. In de nasleep van het *Gunpowder Plot*, die gedetailleerder terug komt in het derde hoofdstuk, konden sommige vrouwen op basis van verwantschap of twee brieven konden worden opgepakt, verhoord en gestraft.¹¹² Als dat zo was zullen er zeker meer vrouwen terecht zijn gesteld. Dat zou nader onderzoek moeten uitwijzen.

Vrouwen konden dus ook slachtoffer worden van vervolging en executie mits schuldig bevonden. Anderzijds hadden vrouwen evenwel als mannen een aandeel in de vervolgingen door verdenkingen door te geven aan de autoriteiten. Zoals Ann Bellamy, die haar eigen vader en de schuilplaats van de ondergedoken pater Southwell verraadde.¹¹³ Door haar getuigenis voor de rechtbank en het feit dat Gerard dit heeft opgeschreven is haar naam bewaard. Vaak waren de informanten anoniem, en is er nagenoeg geen mogelijkheid om erachter te komen hoe vaak of hoeveel vrouwen informatie doorgaven. Ann Bellamy toont dat er wel naar vrouwen geluisterd werd. En men zou hier in kunnen lezen dat informatie doorgeven een middel kon zijn waarop vrouwen wraak konden nemen, mochten ze dat willen.

De mogelijkheden tot hulp

Gerard zat voornamelijk bij rijkere mensen ondergedoken. In zijn lijst met verblijfplaatsen komen getrouwde vrouwen, al dan niet met medeweten en –werking van hun echtgenoten, en weduwen, veelvuldig voor. Daarbij komen ook enkele ongehuwde vrouwen, afkomstig uit hogere, rijke en adellijke kringen. Dames van hoge geboorte en vermogen hoefden niet getrouwd te zijn om vermogend te zijn. Er waren in Engeland in die tijd ook erfdochteren en rijke weduwen met eigen bezittingen. Uit meerdere beschrijvingen van Gerard kan men concluderen dat het gebruikelijk was wanneer de echtgenoot overleed, een deel ervan werd geërfd door de weduwe voor de spanne van haar leven. Zoals Henry Drury of Lawshall, die de helft van een groot landgoed erfde, de andere helft kreeg zijn moeder, die bij hem inwoonde en een priester onderhield.¹¹⁴ Hij had haar dus wel in huis, maar men kan met zekerheid concluderen dat dat niet uit nood was dat hij haar moest onderhouden, gezien het feit dat zij een inkomen had uit eigen middelen. Weduwen konden aanspraak maken op de volledige erfenis mits er geen kinderen waren.¹¹⁵ Mannen konden bewust een vrouw tot (enige)

---

¹¹¹ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

¹¹² Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 207 vgl. M. Nicholls, 'Vaux, Anne (*bap.* 1562, *d.* in or after 1637)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Januari 2008 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28159>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

¹¹³ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 125.

¹¹⁴ *Ibidem*, 22.

¹¹⁵ *Ibidem*, 167.

erfgename maken, zoals Charles Blount dat deed voor zijn maîtresse Penelope Rich.¹¹⁶

In het geval van vrouwen als erfgename, is het voorbeeld van Lady Digby noemenswaardig. Lady Digby werd geboren als Mary Mulshaw of Gayhurst, enige erfgename van het complete bezit van haar vader, een man wiens “only interest was to amass money and estates for his daughter.”¹¹⁷ De specifieke vermelding dat hij dit deed voor zijn dochter toont dat zij het bezit kon erven en behouden. Zij huwde de eveneens rijke hoveling Sir Everard Digby, die stierf voor hun zoon Kenelm werd geboren.¹¹⁸ Tot de geboorte van hun zoon was zij enige erfgenaam van zowel alle bezittingen van haar vader alsook het complete bezit van haar echtgenoot.¹¹⁹ Met deze en andere voorbeelden uit primaire bronnen kan men concluderen dat er geen sprake van kan zijn dat vrouwen compleet afhankelijk waren van mannen in materieel of financieel opzicht. Zij hadden de mogelijkheid ongebonden leven met eigen bezit en eigen financiële middelen van bestaan.

Netwerken

Of een vrouw financieel onafhankelijk was of juist gebonden aan mannelijke familieleden, alle vrouwen genoten grote vrijheden of mogelijkheden daartoe binnen hun familie-, vrienden- en kennissenkringen.¹²⁰ Dergelijke netwerken komen bij Gerard naar voren. Een voorbeeld is de familie Vaux. De ongetrouwde Anne Vaux en haar zuster Mrs Eleanor Brooksby en hun schoonzuster weduwe Elizabeth Vaux waren actief in hulp aan priesters.¹²¹ Een goede vriendin van Elizabeth Vaux was Agnes Wenman, wier grootmoeder een Vaux was geweest.¹²² Zij en Agnes hadden briefcontact mede om elkaar moed in te spreken aangaande religie.¹²³ Anne Vaux schreef aan machtige connecties om de vrijheid van twee paters te bepleiten.¹²⁴ Een ander voorbeeld is de familie Wiseman. Elizabeth Vaux was goede bevriend met William Wiseman en zijn vrouw, waar Gerard eerder heeft verbleven.¹²⁵ Gerard noemt de familie Wiseman goede en dierbare vrienden.¹²⁶ Hij gebruikt dit contact om een schuilplek te regelen voor zijn mede-Jezuïet Banks.¹²⁷ Hij kon dus door zijn contacten andere priesters aan verblijfplaatsen helpen.

Het voorbeeld van de Wisemans en Father Banks toont hoe van die netwerken dankbaar

---

¹¹⁶ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 35.

¹¹⁷ Ibidem, 164.

¹¹⁸ Ibidem, 164, 167.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 102.

¹²¹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 41, 148.

¹²² Ibidem, 247.

¹²³ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

¹²⁴ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 207-8.

¹²⁵ Ibidem, 58,59, 145.

¹²⁶ Ibidem, 144.

¹²⁷ Ibidem.

gebruik werd gemaakt, om gunsten te verzoeken of te verlenen.¹²⁸ Maar dergelijke correspondentie was gevaarlijk. Brieven konden worden onderschept en gebruikt als bewijs bij verhoor.¹²⁹ Om gevaar zoveel mogelijk te vermijden gebruikte werd wat men “onzichtbare inkt” zou noemen gebruikt, in de vorm van sinaasappelsap.¹³⁰ Gerard licht zijn keuze voor sinaasappelsap toe door te zeggen dat sinaasappelsap als voordeel heeft dat iedere keer wanneer het bericht aan de lucht werd blootgesteld, het schrift vager werd.¹³¹ Mocht de brief dan eerder gelezen zijn, weet de ontvanger dat direct.¹³² Dat in tegenstelling tot citroensap. Dat heeft als voordeel geheel onzichtbaar te zijn en enkel te lezen door water te gebruiken.¹³³ Citroensap kon vaker gelezen worden zonder vervagen.¹³⁴ Maar dan weet men dus nooit hoe vaak het bericht al dan niet nog meer gelezen had kunnen worden, en door wie.¹³⁵ Het meest opvallende aan deze brieven was het voor het oog onbeschreven vlak dat wit werd gelaten.¹³⁶ Bij Gerard was dat geen probleem omdat zijn papier gebruikt werd als verpakking, maar voor gewone correspondentie die gecontroleerd werd was het dus opvallender en sneller verdacht.

Om ontdekking te vermijden werden veel clandestiene brieven, al dan niet in deze onzichtbare inkt, gesmokkeld. Hier komt een voordeel van vrouwen naar voren, in manieren waarop dingen konden worden gesmokkeld. Een voorbeeld was Mary Stuart, die in gevangenschap geheime correspondentie onderhield die naar binnen en buiten gesmokkeld werden door haar dames.¹³⁷ Net als Mary waren er meerdere vrouwen die clandestiene correspondentie onderhielden en smokkelden.¹³⁸ Gerard noemt een vrouw, de echtgenote van een medegevangene, die haar man in de gevangenis al jaren schoon linnengoed en andere benodigdheden bracht.¹³⁹ Dat was over de jaren zo vertrouwd geworden dat de wachten haar mand niet eens meer controleerden en zij voor Gerard smokkelde.¹⁴⁰ Zo is dit een van de voorbeelden waarin vrouwen juist door hun geslacht in het voordeel waren ten opzichte van mannen. Was en linnen zijn exponenten van de huiselijke sfeer van vrouwen en zo smokkelen was minder of zelfs niet verdacht.

---

¹²⁸ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 104.

¹²⁹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 207.

¹³⁰ Ibidem, 118.

¹³¹ Ibidem, 119.

¹³² Ibidem.

¹³³ Ibidem

¹³⁴ Ibidem

¹³⁵ Ibidem.

¹³⁶ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 112.

¹³⁷ Ibidem, 112-113.

¹³⁸ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111-112

¹³⁹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 128.

¹⁴⁰ Ibidem.

Het huis

Zoals vaak naar voren is gekomen was het huishouden in handen van vrouwen. Dat hoefden niet uitsluitend getrouwde vrouwen te zijn. Zo had de ongetrouwde Dorothy Habington de leiding over Hinlip House, het bezit van haar broer Thomas Habington.¹⁴¹ Omdat hij blijkbaar geen vrouw had om het huishouden te bestieren, deed zijn zus dat. Maar omdat de protestantse Dorothy niets van katholicisme wilde weten kon Gerard geen gebruik maken van dit huis.¹⁴² Andere vrouwen stelden wel hun huizen ter beschikking. In zulke gevallen spreekt Daybell over een “household based catholicism.”¹⁴³ Katholicisme in de schoot van een huishouden waar het veilig aan het oog onttrokken kon bloeien. Gerard heeft hier veel voorbeelden van.

Maar er zijn meer levendige en gedetailleerde beschrijvingen van dergelijke gevallen. Zoals van burggravin Montague. Onder Hendrik VIII, Edward VI en Elizabeth I kwam katholicisme onder druk te staan, maar zij “bleef vast in geloof.”¹⁴⁴ Eerst wordt er van Montague gezegd dat ze drie priesters in haar huis had.¹⁴⁵ Later zijn dat er zelfs vier.¹⁴⁶ Ze was wel verdacht, haar huis is tweemaal doorzocht, eenmaal is ze aangeklaagd en haar priester weggehaald, en ze bezocht soms “ketterse kerken.”¹⁴⁷ Verder zou er geen sprake zijn van andere vormen van vervolging.¹⁴⁸ Ze zou echter wel heel openlijk katholiek zijn.¹⁴⁹ Ze had twee huizen, aan de Thames bij London Bridge en een buitenhuis bij Hastings.¹⁵⁰ Het eerstgenoemde huis is beschreven als een toevluchtsoord en doorgangshuis van en naar Engeland al sinds het begin van de vervolgingen, met één priester die er permanent woonde.¹⁵¹ Het andere huis bij Hastings, waar zij het meest verbleef, bood onderdak aan drie priesters.¹⁵² Beide huizen hadden een kapel. De kapel van het tweede huis zou plek bieden aan 120 zielen.¹⁵³ Er zou in het huis zelfs een drukpers zijn om katholieke boeken te drukken.¹⁵⁴ De beschrijvingen lijken uitzonderlijk. Gerard beschrijft echt hoe normaal het was in een bemiddeld huis om een kapel te hebben.¹⁵⁵ Net als de burggravin hadden sommige katholieken hun kapellen rijkelijk versierd met zilver en goud en fijn textiel.¹⁵⁶ Ook spreekt Gerard over het huis van Anne, gravin

---

¹⁴¹ Ibidem.

¹⁴² Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 44.

¹⁴³ Daybell, *Gender, Politics and Diplomacy*, 111.

¹⁴⁴ Smith, *An Elizabethan recusant house*, 41.

¹⁴⁵ Ibidem, 39.

¹⁴⁶ Ibidem, 42.

¹⁴⁷ Smith, *An Elizabethan recusant house*, 41.

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ Smith, *An Elizabethan recusant house*, 44.

¹⁵⁰ Ibidem, 42.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² Ibidem.

¹⁵³ Ibidem.

¹⁵⁴ Ibidem, 44-5.

¹⁵⁵ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 160.

¹⁵⁶ Ibidem, 195.

Arundel, waarin zij meerdere priesters en een drukpers onder had gebracht.¹⁵⁷

Dergelijke beschrijvingen tonen voorbeelden van clandestien katholicisme in een rijk huishouden. De beschrijvingen *an sich* lijken wel uitzonderlijk. In veel gevallen zullen delen van de beschrijvingen kloppen, alleen in een soberder vorm. Huizen met een huiskapel en een ondergedoken priester, huizen met een status als toevluchtsoord of doorgangshuis, dat hadden meerdere. Maar zoals bij Montague en Vaux zullen er weinigen zijn geweest.

Twee bronnen uit deze tijd geven zo een beeld van de situatie waar katholieken in Engeland zich bevonden. Angst voor de vervolging van katholieken bracht velen ertoe op alle mogelijke manieren te proberen verdenkingen te ontduiken. Door zo min mogelijk op te vallen, door protestantse diensten te bezoeken, door een tijd niet naar een mis te gaan, of door te verdwijnen. Verdwijnen was een laatste redmiddel. Van de vervolgden is, afgezien van hun katholiek geloof, geen eenduidig beeld te geven. Het waren soms leken maar meestal priesters, vaak jongere mannen die net de wijding hadden ontvangen. Het beeld van mensen die hulp boden was even divers. Veel mensen van verschillende situaties als het gaat om afkomst, sociale status, vermogen en burgerlijke status, hielpen vervolgden. De rol van vrouwen dient hierin niet onderschat te worden. In hun huishoudens en netwerken konden zij veel mensen helpen. Hun geslacht leverde hen hier ook voordelen op. Vrouwen werkten binnen hun kringen van vrienden en familie te werken. Ze konden smokkelen zonder al te veel op te vallen, zoals als wasvrouw. Of door hun huizen ter beschikking te stellen als doorgangshuis, als onderkomen voor mensen en als onderkomen voor materiële zaken als drukpersen.

---

¹⁵⁷ Ibidem, 26.

Hoofdstuk 3

De familie Vaux

Gerard heeft veel geschreven over telgen van de familie Vaux. Hij had goed contact met hen, voornamelijk de ongetrouwde Anne Vaux, haar zus Eleanor weduwe Brooksby, en hun schoonzuster Elizabeth weduwe Vaux. Gerard heeft langere tijd bij hen verbleven. Met de informatie uit Gerard voor handen, aangevuld met informatie van de *Oxford Dictionary of National Biography*, zou een extra onderzoek naar de familie Vaux inzicht kunnen verschaffen in hoe een katholieke familie omging met en overleefde tijdens de vervolgingen. Een analyse van deze familie kan de eerste twee hoofdstukken verhelderen.

Het laatste hoofdstuk van zijn autobiografie omvat het mislukte *Gunpowder Plot* van 5 november 1605 en de nasleep daarvan. Het *Gunpowder Plot* werd geleid door de katholieke Guy Fawkes, met als doel het Parlementsgebouw met buskruit op te blazen. In nasleep daarvan werd het hele netwerk van Gerard's kennissen,¹⁵⁸ ook de mensen die hem geholpen hadden, opgerold en ondervraagd, waaronder Elizabeth en Anne Vaux en Agnes Wenman.¹⁵⁹

De familie Vaux was een vooraanstaande familie, van oorsprong uit Harrowden. Dat landgoed was al sinds de vroege 15^e eeuw in het bezit van de familie. De familie werd van adel toen de eerste baron, Nicholas Vaux (1460–1523) 28 april 1523 de titel van baron kreeg.¹⁶⁰ De familie was bekend rooms-katholiek en later een prominente recusanten familie.¹⁶¹ Als zijnde zo sterk verbonden met de Katholieke kerk¹⁶² is het dan ook niet verbazingwekkend dat de familie Vaux actief was in de hulp aan katholieken en vooral priesters. In de tijd van Gerard was de familie nog altijd een van de meest vooraanstaande familie van baronnen van het koninkrijk, hoewel veel bezit verloren was door boetes en confiscatie als straf voor hun geloof.¹⁶³

Thomas, tweede baron Vaux, was een vooraanstaand edelman die zich uiteindelijk terugtrok. Verondersteld wordt dat hij zich niet kon identificeren met het aan invloed winnende protestantisme aan het hof.¹⁶⁴ Uit zijn huwelijk met erfdochter Elizabeth Cheyne,¹⁶⁵ kwam William,

---

¹⁵⁸ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 197.

¹⁵⁹ Nicholls, 'Vaux, Anne.' Vgl. J. Griffiths, 'Wenman, Agnes, Lady Wenman (d. 1617)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, 2004 <http://www.oxforddnb.com/view/article/29044>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

¹⁶⁰ Ford, 'Vaux, Nicholas.'

¹⁶¹ C. M. Seguin, 'Brooksby, Eleanor (c.1560–1625)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Mei 2014 <http://www.oxforddnb.com/view/article/69032>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

¹⁶² Nicholls, 'Vaux, Anne.'

¹⁶³ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 145.

¹⁶⁴ Woudhuysen, 'Vaux, Thomas.'

¹⁶⁵ LaRocca, 'Vaux, William.'

derde Baron Vaux (1535–1595). Hij volgde zijn vader op als baron Vaux of Harrowden in oktober 1556, en huwde kort daarna in mei 1557 Elizabeth, de dochter van Sir John Beaumont van Grace Dieu in Leicestershire.¹⁶⁶ Zij kregen vier kinderen: Henry, Eleanor, Elizabeth, en Anne.¹⁶⁷ Drie van hen waren, net als hun vader, actief in de katholiekenhulp. Kort na de geboorte van Anne stierf haar moeder Elizabeth op 12 augustus 1562.¹⁶⁸ Als leden van een fervente prominente rooms katholieke familie genoten zij gedegen educatie op Harrowden, het stamhuis van de Vaux familie, onder Jezuïet Edmund Campion.¹⁶⁹ Na 1571 verbleven de kinderen op Grace Dieu, het huis van hun moeders familie, waar hun grootmoeder hen onderwees.¹⁷⁰ Gezien het geloof van de families Beaumont en Vaux laat het geen twijfel dat dit streng katholiek onderwijs was.¹⁷¹

William hertrouwde met Mary, de dochter van John Tresham van Rushton. Door dit huwelijk zou de familie Vaux later verdacht worden van medewerking aan het *Gunpowder Plot*. Francis, de zoon van Mary's broer Thomas Tresham, was namelijk één van de samenzweerders in het complot.¹⁷² Mary en William kregen vijf kinderen. Twee zoons uit dit huwelijk traden in bij kloosterordes, net als Henry en Elizabeth uit William's eerste huwelijk.¹⁷³ Vaux was bekend als katholiek, maar was niet verdacht en werd gezien als een loyaal onderdaan.¹⁷⁴ Tot Vaux en zijn zwager Thomas Tresham onderdak boden aan de Jezuïet Edmund Campion, en gevangen gezet werden.¹⁷⁵ 19 april 1583 kwamen beide vrij en moest William onder curatele in Londen blijven wonen, waar hij vaak werd bezocht door priesters.¹⁷⁶ Het huis kwam uiteindelijk onder verdenking te staan in de winter van 1585-6, door Jezuïet William Weston en Anthony Babington, hoofdsamenzweerder tijdens het Babington complot.¹⁷⁷ In 1589 kon Vaux, wegens geestelijke en lichamelijke ongesteldheid, terug naar zijn familie in Northamptonshire waar hij 30 augustus 1595 overleed.¹⁷⁸

De priester van de familie

Henry Vaux (c.1559–1587) was Williams oudste zoon.¹⁷⁹ Na een tijd bij zijn grootmoeder op Grace Dieu gewoond te hebben, uitte Henry de wens priester te worden.¹⁸⁰ Hij gaf alle claims op de

---

¹⁶⁶ Ibidem.

¹⁶⁷ Ibidem.

¹⁶⁸ Nicholls, 'Vaux, Anne.'

¹⁶⁹ Seguin, 'Brooksby, Eleanor.'

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ Ibidem.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ LaRocca, 'Vaux, William.'

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ Ibidem.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ Ibidem.

erfenis van zijn vader op, ten gunste van zijn halfbroer George, en hield voor zichzelf een klein jaarlijks inkomen om van te leven.¹⁸¹ Henry was in de jaren 1580 actief in het helpen van en onderdak bieden aan priesters.¹⁸² Gerard kende Henry persoonlijk en vond hem een “blessed gentleman and saint.”¹⁸³ Bij een doorzoeking van het huis van de familie Vaux te Hackney 5 november 1586 werd Henry gearresteerd.¹⁸⁴ Na zijn vrijlating uit de gevangenis was zijn gezondheid dusdanig aangetast dat hij 19 november 1587 aan tuberculose stierf, in het huis van zijn zuster Eleanor.¹⁸⁵ Het is niet bekend of hij al toe was getreden tot de orde der Jezuïeten.¹⁸⁶ Een brief van pater Henry Garnet claimt dat Henry voor zijn dood de geloften had afgelegd. Weinigen waren van deze veronderstelde toetreding op de hoogte; Volgens Gerard is Henry’s enige spijt op zijn sterfbed dat hij niet lang genoeg heeft geleefd om tot de orde der Jezuïeten toe te treden.¹⁸⁷

Onder koninklijk toezicht

Van Henry’s halfbroer George (1564–1594),¹⁸⁸ is zowel bij de *Oxford National Biography* als bij Gerard weinig bekend. George was de zoon van William en zijn tweede vrouw Mary née Tresham.¹⁸⁹ Zijn naam komt terloops bij anderen ter sprake, zoals bij de erfopvolging toen Henry afstand deed van de erfenis en George erfgenaam werd. George huwde Elizabeth Roper (1585–1625), dochter van John Roper, Baron Teynham,¹⁹⁰ in 1585.¹⁹¹ Uit hun huwelijk kwamen drie zoons en drie dochter voort.¹⁹² Van Gerard weten we dat George vroegtijdig is gestorven en dat Elizabeth, met zes jonge kinderen, zeer onder zijn dood te lijden had.¹⁹³ George’s vader overleefde hem een jaar. Daarom werd George’s zoon Edward (1588-1661)¹⁹⁴ erfgenaam.

Om te zorgen dat deze erfenis niet in verkeerde, oftewel katholieke, handen zou vallen werd Edward onder voogdij van de koningin zelf geplaatst.¹⁹⁵ De Raad, waarschijnlijk de *Privy Council*, hield nauwlettend in de gaten hoe de jongen werd opgevoed.¹⁹⁶ Zijn moeder kreeg de voogdij terug, maar moest verantwoording afleggen tegenover de Raad over de opvoeding en het onderwijs van de jonge

---

¹⁸¹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 252.

¹⁸² LaRocca, ‘Vaux, William.’

¹⁸³ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 252.

¹⁸⁴ LaRocca, ‘Vaux, William.’

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ Ibidem.

¹⁸⁷ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 195.

¹⁸⁸ LaRocca, ‘Vaux, William.’

¹⁸⁹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 252.

¹⁹⁰ Woudhuysen, ‘Vaux, Thomas.’

¹⁹¹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 242.

¹⁹² Ibidem, 145.

¹⁹³ Ibidem, 147.

¹⁹⁴ Ibidem.

¹⁹⁵ Ibidem.

¹⁹⁶ Ibidem, 148.

Baron.¹⁹⁷ Daarom nam zij uit voorzorg *schismatics* aan als tutoeren voor haar zoon.¹⁹⁸ Edward werd met zijn broers en zussen door zijn moeder en tantes Anne en Eleanor opgevoed.¹⁹⁹ Opvoeding en onderwijs waren de verantwoordelijkheid voor vrouwen. Elizabeth was als levende ouder van Edward daarnaast verantwoordelijk voor de bezittingen van haar minderjarige zoon.²⁰⁰ Volgens Gerard was ze een toegewijde en vrome ziel, geschokt door de vroegtijdige dood van haar man en vol zorg voor haar kinderen.²⁰¹ Ze had zich voorgenomen ongehuwd en kuis te leven en alles, haar leven en bezittingen, in dienst te stellen van God en Zijn dienaars, dat wil zeggen katholieken en met name priesters.²⁰² Zo stelde ze haar huis open voor mensen die onderdak zochten, waaronder John Gerard. Hij vertrok naar haar schoonzusters Anne Vaux en Eleanor Brooksby omdat zij een “marked catholic”²⁰³ was, een verdachte.

Hulpvaardige zusters

Eleanor Brooksby née Vaux (1560–1625),²⁰⁴ en Anne Vaux (1562- 1637)²⁰⁵ waren twee dochters van William en zijn eerste vrouw Elizabeth.²⁰⁶ Anne bleef ongehuwd. Eleanor huwde in 1577 Edward Brooksby van Shoby in Leicestershire.²⁰⁷ Het echtpaar verborg meerdere priesters, waaronder de Jezuïet Robert Persons, en zelfs een drukpers.²⁰⁸ Het huwelijk eindigde vroegtijdig met de dood van Edward in de zomer van 1581.²⁰⁹ Eleanor zette met hulp van Anne hun hulp aan priesters door. Eleanor was banger van aard dan haar zuster, en is bij een overval ook zelf in een schuilplaats gekropen uit angst.²¹⁰ Hoewel deze angsten Eleanor er niet van weerhielden grote risico's te lopen door haar hulp aan vervolgd, ²¹¹ nam Anne vaak grote risico's.²¹² Anne was minder bang aangelegd, en deed zich af en toe voor als haar zuster wanneer het huis van de Brooksby's werd doorzocht.²¹³

Ze gebruikten hun vermogen en hun connecties om *safe-houses* op te richten. Dat waren huizen die in hun naam gehuurd werden waar priesters samen konden komen en konden wonen

---

¹⁹⁷ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 148.

¹⁹⁸ Ibidem, 248.

¹⁹⁹ Woudhuysen, 'Vaux, Thomas.'

²⁰⁰ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 242.

²⁰¹ Ibidem, 144.

²⁰² Ibidem, 147.

²⁰³ Ibidem, 148.

²⁰⁴ Seguin, 'Brooksby , Eleanor.'

²⁰⁵ Nicholls, 'Vaux, Anne.'

²⁰⁶ Ibidem.

²⁰⁷ Ibidem.

²⁰⁸ Ibidem.

²⁰⁹ Ibidem.

²¹⁰ Seguin, 'Brooksby , Eleanor.'

²¹¹ Ibidem.

²¹² Ibidem.

²¹³ Ibidem.

zonder dat iemand dat officieel zou merken.²¹⁴ Een van die huizen was White Webbs te Enfield Chase dat zij huurden in de periode 1600–06.²¹⁵ Jezuïet Henry Garnet voegde zich bij het huishouden van de zusters.²¹⁶

Het gunpowder plot

Onder de naam Mrs. Perkins ontving Anne te White Webbs haar zogenaamd “Duitse neef” Francis Tresham, neef van Anne’s stiefmoeder Mary en veroordeeld samenzweerder in het *Gunpowder Plot*.²¹⁷ White Webbs werd vaak aangedaan door de samenzweerdere van het *Gunpowder Plot*.²¹⁸ Anne was father Garnet compleet toegewijd.²¹⁹ Ze volgde hem na zijn arrestatie naar de Tower of London en wendde haar connecties aan om hem vrij te krijgen.²²⁰ De correspondentie werd de autoriteiten overgeleverd en Anne gearresteerd en ondervraagd.

Ook Elizabeth en Edward werden beide verdacht van medewerking aan het *Gunpowder plot*. 17 April 1606 werd Elizabeth voor verhoor naar Londen gebracht.²²¹ Of haar zoon, toen 17 jaar, ook verhoord werd is niet bekend. Het belangrijkste bewijs tegen haar was onderschepte correspondentie, waaronder een brief met het verzoek om in vrijheid stelling van twee Jezuïeten waaronder Father Strange, een metgezel van Gerard.²²² Haar antwoord op doodsbedreigingen was “ ‘Then I would rather die, my lord.’ ”²²³ Na haar vrijlating hielp ze Gerard Engeland ontvluchten.²²⁴

Een goede vriendin en mede-verdachte tijdens het *Gunpowder Plot* van Elizabeth was Agnes Wenman, een kleindochter van Maud Vaux, dochter van de eerste baron Vaux.²²⁵ Op basis van correspondentie met Elizabeth werden Agnes en haar echtgenoot verdacht en tweemaal verhoord in 1605.²²⁶ Agnes heeft kennis gehad van clandestiene katholieke activiteiten.²²⁷ Zij en Elizabeth wisselden nieuws uit, zoals over de arrestatie van Jane Wiseman, een kennis van de beide dames en Gerard, die voor haar hulp aan priesters ter dood werd gebracht.²²⁸

---

²¹⁴ Ibidem.

²¹⁵ Seguin, ‘Brooksby, Eleanor.’

²¹⁶ Ibidem.

²¹⁷ Ibidem.

²¹⁸ Ibidem.

²¹⁹ Nicholls, ‘Vaux, Anne.’

²²⁰ Ibidem.

²²¹ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 207.

²²² Ibidem, 207-8.

²²³ Ibidem.

²²⁴ Ibidem.

²²⁵ Ibidem, 247.

²²⁶ Griffiths, ‘Wenman, Agnes.’

²²⁷ Ibidem.

²²⁸ Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 53, vgl. Gerard, *The Autobiography of an Elizabethan*, 228.

Na het gunpowder plot

Wat er met Elizabeth Vaux is gebeurd is niet duidelijk. Edward was ook verdacht van betrokkenheid bij het Gunpowder plot, maar van ondervragingen is niets bekend.²²⁹ In 1611 werd hij veroordeeld omdat hij niet de *oath of allegiance* had afgelegd.²³⁰

Na haar vrijlating leefden Anne en Eleanor in Shoby op het landgoed van de Brooksby's.²³¹ Ze bleven beide toegewijde katholieken.²³² Dat leidde 1625 tot een veroordeling voor recusatie en een boete.²³³ Eleanor stierf dat jaar aan onbekende oorzaken,²³⁴ Anne bleef te Sholby wonen.²³⁵

Zo waren telgen van de familie Vaux actief in de katholiekenhulp. Te weten dat ieder in de familie katholiek is en actief in de hulp maakte het makkelijker om gunsten te vragen. Daarom kon Gerard gemakkelijk naar Eleanor en Anne toen Elizabeth verdacht werd. Uitgebreide correspondentie om elkaar op de hoogte te houden van ontwikkelingen of verdenkingen hielp hierbij. Hiermee is het belang van correspondentie en connecties nogmaals naar voren gekomen.

Dit opereren binnen familiekring had echter evenveel gevaren. Correspondentie werd makkelijk onderschept, vage vermoedens van verborgen boodschappen in die brieven en zelfs verwantschap kon tot verdenking leiden. Wanneer verdacht werd men verhoord, en zoals de doodsb bedreigingen bij Elizabeth tonen konden die verhoren ruw worden. Wanneer schuldig bevonden konden zware straffen worden geëist in de vorm van hoge boetes, gevangenisstraffen, verbeurd verklaren van bezit en zelfs doodstraf. Het *Gunpowder Plot* was een beslissend ogenblik voor de familie. Eén verwant, Francis Tresham, en meerdere priesters die bij een of meer telgen van de familie verborgen waren, hadden er deel aan, waardoor de hele familie onder verdenking kwam te staan, tot de jonge Edward toe.

Het dieper ingaan op een familie bracht nieuwe feiten aan het licht. Zo bleek bij Anne en Eleanor een andere methode van onderdak bieden: *Safe houses*, huizen huren om mensen in te verbergen, in plaats van mensen in hun eigen huis halen. Zo bleek ook hoe vrouwen hun vermogen konden aanspreken om te helpen. Daarnaast gaf het meer inzage in voorzorgsmaatregelen die de overheid nam. Zoals het voorbeeld van Edward, die een voogd van de koningin zelf werd en onder toezicht stond van de raad. Zelfs toen zijn moeder de voogdij toegewezen kreeg moest ze verantwoording afleggen over zijn opvoeding. Elizabeth geeft inzage in hoe zij verdenking kon ontduiken door *schismatics* in dienst te nemen.

---

²²⁹ Woudhuysen, 'Vaux, Thomas.'

²³⁰ Ibidem.

²³¹ Ibidem.

²³² Ibidem.

²³³ Seguin, 'Brooksby, Eleanor.'

²³⁴ Ibidem.

²³⁵ Nicholls, 'Vaux, Anne.'

Conclusie

In de inleiding stelde ik mij ten doel aan te tonen dat vrouwen veel manieren hadden om invloed uit te oefenen, in mogelijkheden en in de praktijk.

De mogelijkheden voor vrouwen bestonden, zoals James Daybell stelde, uit werken binnen hun kennissenkring en huishouden. Daar kwamen andere zaken bij voor vrouwen. Zoals bezittingen in de vorm van liquide middelen, grond en vastgoed. Bezittingen die vrouwen in bezit mochten hebben of in bewaring kregen mocht de bezitter niet in staat zijn het beheer eigenhandig te voeren. Het eigen bezit stelde vrouwen in staat zelfstandig te kunnen leven en handelen.

De praktische hulp aan anderen bestond voornamelijk uit het in huis nemen van vervolgdgen. Dat kon in het eigen huis of een daartoe gehuurde woning. Maar de vrouw kon veel meer dan dat. Vrouwen werden minder snel verdacht, waarschijnlijk omdat zij minder in de openbaarheid traden. Binnen hun eigen huis konden zij vrij handelen. Buiten hun huis konden zaken die in het verlengde van de vrouwelijke sfeer lagen, zoals linnengoed, smokkel van waren mogelijk maken. De vrouw kon invloed hebben over haar echtgenoot en kinderen. Ook het onderwijs dat zij gaf kon haar kroost de rest van hun leven sturen, zoals bij de streng katholiek opgevoerde telgen van Vaux.

In de inleiding plaatste ik mij in een middenpositie tussen beide kampen in het historiografisch debat. Ik was en ben nog van mening dat de vrouw in de late middeleeuwen beperkter werd in haar handelingsbekwaamheid. Maar uit de bronnen van Gerard en Montague is een beeld naar voren gekomen van vrouwen met verantwoordelijkheden voor het beheer van bezittingen. Soms in naam van een ander, maar ook met de mogelijkheid onder eigen naam bezit te hebben en te beheren en daardoor onafhankelijk van een man te leven. In de praktijk blijkt dus de vrouw noch sterk te zijn gereduceerd tot alleen het huishouden, noch dat er veel hervormd is in de positie van de vrouw in de vroegmoderne tijd.

Er is nog veel meer te onderzoeken en te schrijven over de rol en de mogelijkheden die vrouwen hadden in de vroegmoderne tijd. Ik heb mij met name gericht op vrouwen die vervolgdgen hulp boden. Misschien is het een interessante vervolgstudie om te kijken naar vrouwelijke slachtoffers van die vervolging. En misschien kan een tegenwicht tegen mijn bevindingen worden geboden door een studie naar hoe vrouwen op andere manieren, in andere situaties en andere tijden konden handelen. Voor eventueel verder onderzoek op dit gebied zijn de schrijvers James Daybell en Margaret Sommerville die ik geraadpleegd heb zeer aan te bevelen.

Literatuurlijst

Onderzochte primaire bronnen

Smith, R., *An Elizabethan Recusant House. Comprising the life of the Lady Magdalen Viscountess Montague (1538-1608)* (Londen, 1627).

Gerard, J., *John Gerard The Autobiography of an Elizabethan* (1951, Plymouth).

Geraadpleegde secundaire literatuur

Archer, R. E., 'How ladies...who live on their manors ought to manage their households and estates': Women as Landholders and Administrators in the Later Middle Ages, in P. J. P. Goldberg, *Woman is a worthy wight* (Far Thrupp, 1992).

Cape, J., *Mr. Secretary Cecil and Queen Elizabeth* (Londen, 1955).

Daybell, J., Gender, Politics and Diplomacy: Women, News and Intelligence Network in Elizabethan England, in R. Adams, *Diplomacy and Early Modern Culture* (Basingstoke, 2010).

Griffiths, J. 'Wenman, Agnes, Lady Wenman (d. 1617)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, 2004 <http://www.oxforddnb.com/view/article/29044>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

Heal, F., *Reformation in Britain and Ireland* (New York 2003).

Janssen, G. H., *The Dutch Revolt and Catholic Exile in Reformation Europe* (Amsterdam, 2014).

Kaufmann, Th., *Geschichte der Reformation* (Leipzig 2009).

LaRocca, J. J., 'Vaux, William, third Baron Vaux (1535–1595)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, 2004 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28165>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

New Advent, 'English Recusants' (versie 2012) <http://www.newadvent.org/cathen/12677a.htm> laatst geraadpleegd 12 dec 2014

New Advent, 'John Gerard' (versie 2012) <http://www.newadvent.org/cathen/06466c.htm>, laatst geraadpleegd 12 dec 2014.

Nicholls, M., 'Vaux, Anne (*bap.* 1562, *d.* in or after 1637)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Januari 2008 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28159>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

Noble, T., *Western Civilization beyond boundaries* (7e editie Londen 2011), 311.

Seguin, C. M., 'Brooksby, Eleanor (c.1560–1625)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Mei 2014 <http://www.oxforddnb.com/view/article/69032>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.

Sommerville, M. R., *Sex and subjection. Attitudes to Women in Early-Modern Society* (Londen 1995).

Tignor, R., *Worlds Together - Worlds Apart. A History of the World Vol. II*, third edition (New York & Londen 2011).

Whiting, R., *The Reformation of the English parish church*, (Cambridge 2010).

Woudhuysen, H. R., 'Vaux, Thomas, second Baron Vaux (1509–1556)', *Oxford Dictionary of National Biography*, Oxford University Press, Januari 2008 <http://www.oxforddnb.com/view/article/28163>, laatst geraadpleegd 5 Jan 2015.